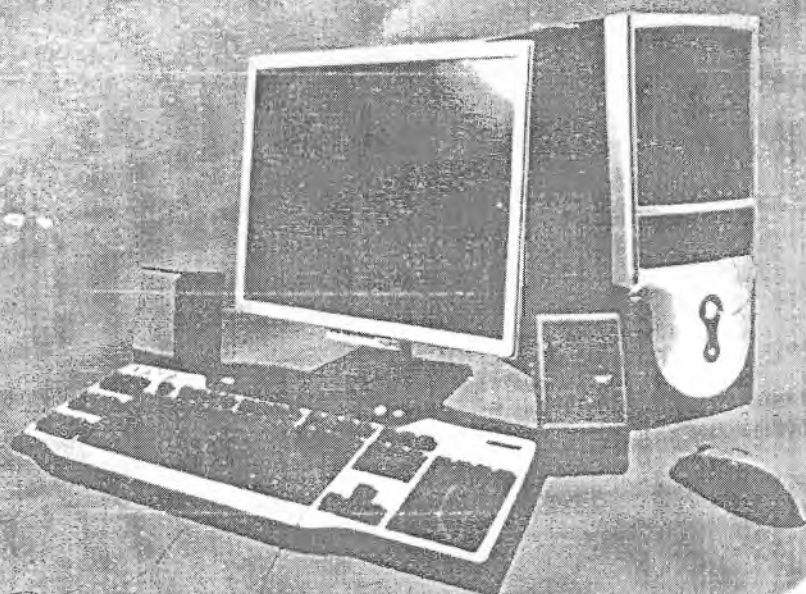

ТАЪЛИМ
ВА
ТЕХНОЛОГИЯ

II

2016 чыл

МАКТАБ МУСИҚА ТАЪЛИМИДА БОЛАЛАР ФОЛЬКЛОР КЎШИҚЛАРИНИ ЎРГАНИШ ИМКОНИЯТЛАРИ ВА МУАММОЛАРИ

Э.Абдукаримова, к.ўқитувчи – ЖДПИ, Т.Ражабов** – СамДУ

Республикаимизда таълим-тарбия ишлари мазмунини илмий асосда шакллантириш жаҳоннинг илғор мамлакатларида кенг қўлланилаётган янги технологик жараёнларни ўзлаштириш билан бир қаторда халқимизнинг тарихий анъаналари, маънавий ва маданий меросидан оқилона фойдаланиш кўлами, сифатига ҳамда самарадорлигига кўп жиҳатдан боғлиқдир. Муस्ताқиллигимизнинг дастлабки йилларидан таълимни миллий асосларда қайта куриш, таълим мазмунида миллий кадриятларга етакчи эътибор қаратиш, жумладан, мусиқа таълимида ёшларни биринчи галда халқ мусиқа меросини ўрганишига алоҳида эътибор берилди.

Миллий оғ, миллий гурур ва тафаккур энг аввало, миллий кадриятларимиз, тарихимиз, халқимизнинг маданий ва моддий бойликларини ўрганиш, уларни асраб-авайлаш ва ривожлантириш негизда шаклланади. Бу борада халқимизнинг миллий кадриятлари тизимида муҳим ўрин тутувчи халқ мусиқа ижоди ва унинг ёш авлод маънавий, маданий ва эстетик камолотидаги ўрни ва аҳамияти беқиесдир. Шунинг учун ҳам миллий мусиқа таълимининг бош мақсад ва вазифаларига мос равишда умумтаълим мактабларининг бошланғич синфларидан бошлаб ўқувчиларда халқ мусиқа меросига кизиқиш, ҳавас, уни ўрганиш, қуйлашга иштиёқ ўргатиш бугунги кунда ҳам таълим тизими олдига энг муҳим вазифалардан бўлиб қолмоқда.

Халқ донишмандлигининг кўзгуси бўлган ўзбек халқ мусиқа ижоди ўзининг гарбиявий имкониётлари ва ёш авлодни халқимизнинг ўзига хос турмуш тарзи, руҳий олами, тарихи, урф-одат ва маросимлари, ўтмиш ва бугунги кунни геран англашларида алоҳида ўрин тутати. Шу боис умумий ўрта таълим мактаблари «Мусиқа маданияти фани 1-7-синф ўқув дастурларида халқ мусиқа ижодига оид маълумотлар ва намуналарга салмоқли ўрин берилган бўлсада, ўзбек халқ мусиқа мероси казинасида катталар олами билан кичик ёшдаги болаларнинг маънавий ва эстетик оламини ўзида

уйғунлаштирган болалар фольклор кўшиқларига эътибор анчайин суёт эканлиги кўринади.

Кичик ёшдаги болаларнинг психологик-физиологик хусусиятлари, уларнинг табиатида ўйинга мойилликнинг юқорилиги умумтаълим мактабларининг бошлангич синф мусика дарсликлари ва ўқув дастурларида болалар фольклор кўшиқлари ва халқ мусика ижоди намуналарига асосланиб замонавий композиторлар томонидан яратилаётган болалар кўшиқларига янада кенгрок ўрин бериш заруратини вужудга келтиради.

Мусика меросимиздаги болалар фольклор кўшиқлари ўз мазмунида болалар ҳаёти, дунёкараши, турли ўйинлар, айтишувлар билан боғлиқ жараёнларни ифода этиши билан ўқувчиларни тезда ўзига ром этади. Кўшиқларнинг содда шаклда, ниҳоятда ихчам, ўйин-ракс характерига эгаллиги билан болаларни руҳий, маънавий дунёкарашига мос, тушунарли, ўрганиш ва куйлашга осонлиги каби хусусиятлари улардан кенг фойдаланиш учун қулайлик туғдиради.

Умумтаълим мактабларининг бошлангич синф мусика дарсларида ўқувчиларни халқ мусика ижоди билан таништириб боришда болалар фольклор кўшиқларига эътиборни кучайтириш ўз навбатида юқори синфларда халқ мусикасининг жиддий ва мураккаб турларига ижодий ва фаол муносабатни шакллантиришга қулай имконият яратади.

Бошлангич синфларда мусикий таълимнинг пойдевори яратилади. Таълимнинг илк машғулотларидан ўқувчилар мусика санъатининг жамият ва кишилар ҳаётидаги аҳамияти, баъдий ифода тили, жанрлари, чолғу созлари, халқ ҳаётининг турли кўринишлари билан боғлиқлик хусусиятлари ва ижро этилиш ҳолатлари билан танишиб борадилар. Айни вақтда назарий тушунча, амалий ижрочилик кўникма ва малакаларини ҳосил қиладилар. Болалар фольклор кўшиқларини ўрганишнинг яна бир афзаллик томони уларни турли ўйин, ракс ҳаракатлари билан ижро этилишига тегишли бўлиб, улардан дарснинг ритмик ҳаракатлар бажариши фаолиятида фойдаланиш имконини беради, дарсни қизиқарли, жонли ва муваффақиятли ўтишини таъминлайди.

Болалар фольклор ўйин кўшиқлари юртимизнинг турли ҳудудлари маҳаллий аҳолисининг ўзига хос тарзда шаклланган маданияти санъати, меҳнат фаолияти, мавсум маросимлари билан боғлиқ бўлиб, улардан фойдаланишда қайси вилоят ва ҳудудларда қай тарзда ижро этилиш элементларига алоҳида эътибор бериш керак, акс ҳолда кўшиқни баъдий киймати, эмоционал таъсирчанлиги саёзлашади.

Болалар фольклоридagi кўглаб ўйин-кўшиқлар куйлаш билан бирга муайян жисмоний ҳаракатларни бажаришга йўналтирилган бўлиб, болалар бундай жараенда кўйилган мақсадга эришишга интилади. Такрорий ва изчил суръатдаги бундай машғулотлар болаларни ҳам руҳий, ҳам маънавий, ҳам жисмоний такомилга ижобий таъсирни кўрсатади. Кўринадики бундай фаолиятда ўқувчиларда мусикий ижрочилик кўникма ва малакалари билан бир вақтда чаққонлик, қатъиятчанлик, топқирлик ва ижрочилик фазилатлари тарқиб топади.

Болалар фольклор кўшиқларини ўрганиш жараёнида куйидаги жиҳатларини алоҳида эътиборда тутиш мақсадга мувофиқ бўлади.

- ўрганилаётган намунани танлашга жиддий ёндошиш лозим. Бунда ўқувчиларнинг ёши, психологик-физиологик хусусиятларига кўра асарнинг ўйинбоплиги, шўх, қувноқ, муайян ракс ва жисмоний ҳаракатлар билан боғлиқ ҳолда ижро этиш ҳолатини эътиборга олиш;

- кўшиқни болаларнинг куйлаш имкониятларига (овоз диапозони, овоз кучи, вокал-хор малакалари) мослигига;

- кўшиқ матнини тушунарлилиги, гоаявий-бадий мазмунини тарбиявий таъсирчанликка эгаллигига;

- асарларни ўрганиш ва ижро этиш учун мавжуд шарт-шароитларга тўғри келишлигига.

Асар ўрганишда:

- ўрганилаётган кўшиқка нисбатан ўқувчиларда муайян қизиқиш уйғотиш (суҳбат, ҳикоя);

- кўшиқни ўқитувчи томонидан қолғу сози жўрлигида ижрозетиш;

- асарнинг гоаявий-бадий мазмунини таҳлил қилиш;

- кўшиқ оҳанги, парда –тузуги, шакли, характери, ижро этилиш тарзи ҳақида тушунча бериш;

- кўшиқни кичик бўлақларга бўлиб ўрганиш;

- кўшиқни ўзига хос ижрочилик услуби (маҳаллий услуб, шева, қийим), тематикаси (мавсум, маросим, урфо-одат, табиат, ўсимликлар, ҳайвонотлар олами) билан боғлиқлик хусусиятларига болалар диққатини қаратиш;

- кўшиқни бадий ижроси устида ишлаш;

- таассуротлар юзасидан суҳбат, савол-жавоб, баҳс-мунозара ўтказиш;

- ижрони баҳолаш, ҳулоса қилиш.

Мактаб мусиқа таълимида болалар фольклор кўшиқлари билан ишлашда тавсия этилган тамойилларга амал қилган ҳолда иш тутиш ўқувчиларни халқ мусиқа ижодига қизиқишларини барқарор тизимда ривожланишини таъминлайди, ҳамда миллий мусиқий таълим мазмунини, миллий тафаккурни шакллантириш тамойили асосида амалга ошириш имкониятини мустаҳкамлайди.

Фойдаланилган адабиёт:

1. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. Т.: Маънавият, 2008
2. Солипова Д. Мусиқа ўқитиш назарияси ва методикаси. Ўқув қўлланма. Т.: Фан ва технология, 2009
3. Қудратов И., Толлибоев Н. Бошланғич синф мусиқа дарсларида халқ кўшиқларини ўргатиш методикаси. Услубий қўлланма. Т.: Фан, 2007
4. Нурматов Х. Мусиқа ва эстетик маданият. Мусиқа ўқитувчилари учун методик тавсиялар. Т., Низомий номидаги ТДПИ, 1992

43	M.Yakubjonova. Informatikani o'qitishda chet tilidan foydalanishning ahamiyati	150
44	I.Meliqo'ziyev, M.Jo'rayev**, K.Meliqo'ziyeva** Informatika va axborot texnologiyalari fanini o'qitishda innovatsion yondashuv	152
45	Ш.Ю.Жўраев. Айрим учбurchакларга оид масала	154
46	Yu.T.Jo'rayev, Sh.Jo'rayev. Cheva teoremasining analitik isboti haqida	155
47	Yu.T.Jo'rayev, Sh.Jo'rayev. Uchburchaklar uchun eyler teoremasi va uning analitik isboti haqida	158
48	М.Умматова, Г.Носирова*, Ф.Жамолiddinova*. Логическое мышление как необходимое условие развития математических способностей	160
49	Н.То'рақуллов. Аyрим нoстандарт тенглама ва тенгсизликлар yechиш usuli haqida	163
50	Yu.T.Jo'rayev, Sh.Jo'rayev. Ikkinchi tartibli slindrlani tasnif qilish algoritmi haqida	165
51	D.Toshpo'latova, X.Nabiyeva. O'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish yo'llari	169
52	D.Toshpo'latova, M.Usmonova*. Ksilofag hasharotlarga qarshi profilaktika kurash chora-tadbirlarini qo'llash	170
53	И.М.Юсупов. Ўсимликларнинг экологик гуруҳлари.	172
54	Ўсимликлар қоплами	177
55	И.М.Юсупов, О.Турдибоев*. Тупроқ минераллашганлигини камайтиришда биоугитлардан фойдаланиш	181
56	И.М.Юсупов. Ўсимликлар дунёсига ҳаво оқимининг таъсири	184
57	И.М.Юсупов. Ўсимликлар дунёсига эдафик омиллар таъсири	187
58	А.Н.Нуритдинов, Л.Хуррамова*. Ёғоч уймақорлигида ишлатиладиган асбоблар ҳамда уларни ишлатиш усуллари	191
59	О.И.Еshniyozov, L.Хуррамова*. Kashtachilik asboblari hamda moslamalari	195
60	Б.Жаббаров, А.Абдуллаев**. Риштон кулолчилиқ санъати анъаналари	200
61	А.Н.Нуритдинов, Н.А.Нуритдинова. Rangtasvirda natyurmort	203
62	А.Н.Нуритдинов, Н.А.Нуритдинова. Naturada rangtasvir jarayoni	207
63	И.Қудратов, Ф.Турсунқулова**. Халқ мусикаси – ўқувчи-ёшларда миллий тафаккурни шакллантириш омилли	211
64	М.Муродов. Мактаб мусика таълимида халқ кўшиқларини ўрганиш муаммо ва имкониятлари	214
65	S.Asqarova. Musiqa madaniyati fani o'qituvchisining AKTdan foydalanishi	216
66	Э.Абдукаримова, Т.Ражабов**. Мактаб мусика таълимида болалар фольклор кўшиқларини ўрганиш имкониятлари ва муаммолари	218
67	В.Волтаев, X.Nasriddinova. Ijodiy faollikni oshinishda musiqiy bilimlar uzviyligini ta'minlash yo'llari	221
68	В.Волтаев, X.Nasriddinova. Musiqa ta'lim-tarbiyasida umumiy	